

NYILT TÉR.*)

Válasz dr. Csengeri János úrnak.

Aeneisem bírálatára nem azért felelek, hogy védekezsem; a hiba hiba marad, akár kíméletesen, akár élesen vagy épen malitiose mutattassék ki; csak némely pontokra akarom magamat kimagyarázni s egy-két megjegyzésnek az élet megtompítani. Valeant, quantum valere possunt.

Bíráló sablonszerű bevezetése után mindjárt a *reticentia* figurájával él, azaz, hogy nem ad számot arról, mily hatással volt reá az egész: *ut maiora legentibus cogitanda relinquuntur*; várjuk be hát a végét, ha vajjon kétségbe fog-e hagyni bennünket felőle.

Kezdi az első énekkel, nem is tartja szükségesnek tovább menni; itt mindjárt az első versen felakad, rossznak találja, én pedig, ha tehetném is, még akkor se változtatnék rajta. — Az *avidus colonus*: *telhetetlen* földművelő se tetszik neki, inkább a kapzsi szót találja helyénvalónak; erre megfelel egy kis anekdota. — Gratuláltak egy jómódú gazdának ismerősei tele csűrjéhez és tele pinczéjéhez; az csak sopánkodott: «De mák nem termett!». Kapzsi volt-e vagy telhetetlen? — Kedvelt mű a gazda *kezén*, nem azt teszi-e, hogy olvassa a művet, vagy talán csak azt, hogy kezében tartja? — Riadalmas harozokról s a vitézről énekelek; ez a kezdet csak így van jól magyarul; én is *Harczokat és férjít* írtam, de hivatalos bírá-lóm, *Szarvas*, megrovása szerint *férjít énekelni* nem lehet, az a névelő pedig okvetetlen szükséges a reá következő *ki* miatt; igaza volt, s a szerint javítottam meg. — *Égi hatalmak*: igenis; különösen Aeolus és Juturna, ügy-szinte Iris és Allecto is, istenségek, s a bőszejű Junónak készséges boszú-eszközei. — A *memorem*: kiszorított, igaz, de magától értetik. — *Isteneket* Latiumba hozott: úgy értendő, hogy új isteneket, új *cultust* hozott Italiába, a miket ott előbb nem ismertek. — Dicső Rómának bástyái *eredtek*: bíráló szerint az eredtek által a kifejezés prózává lett lapítva; beh szép is volna Vergilius ünnepies rövidsége a magyarban ige nélkül! egy délczeg paripa tőből levágott farkkal. — Add *mizsám* okait: mi komázás van ebben? ha valaki felfohászcodik: Uram! Teremtőm! komázik-e az istennel? vagy így sohajtson: Úr! Teremtő! — *Regina deum*, Fényes Olymp úrnője = Juno. Kérdi bíráló, mi igazolja az ily eltérést és szükségtelen pompázást? Az, hogy egyértelmű és nem rout; más a hiábavaló pompázás, sokat hozhat-nék én fel bíráló fordításaiából, de csak egyet mutatok be magyar *atul-lusából* (*l. Peleus és Thetis lakodalma* 22. 23. v.), a hol egy szó: *Heroes* így van adva: *Oh hős fiak! Haza-edzette bajnokok ti, s mi lett a követke-zése?* az, hogy az *O bona mater!* egészen kimaradt. — Több apróságot, valóságos zabhegyezéseket mellőzve, áttérek a fontosabb rosszallásokra. Progeniem *sed enim* Troiano a sanguine duci *Aulierat*: *Mert hallá . . .* a gondolat menete ez: Juno már Karthágo alapításakor kedvelt púnjait

*) E rovat tartalmáért nem vállalunk felelősséget.

Szerk.

akarta a népek urává tenni, *miért?* azért, mert hallotta, hogy Karthágo elpusztításával a gyűlölt tros fajra száll a világ uralma; *ettől féltében* üldözöbe vette őket stb. Rendén van ez így, nem szükség beleokoskodni: *de félt*; a *sed* e helyen csak *cheville* a metrum miatt; míg az *Id metruens* nagyon világosan kifejezi Juno félelmét, de Vergilről se lehet feltenni, hogy őt sorban akár *occulte*, akár *aperte* ismételve magát. — Már a *spretas* iniuria formæ méltán kifogásolható, de mit tegyen a fordító egy oly lényegesen szükséges szóval, mint *męgvętętt*, mely hexameterben *versu dicere non est* (Hor. V. Sat. 87. v.) — *Aeolus erre viszont* stb. bíráló itt őt verset idéz s mesterségesen kikerekített hexameterekről szól; úgy van, a keresek kerekét keraken kerekíti kerekre; vagy tán az a bökkenő, hogy *üdvlakomát* írtam a mennyei tor helyett, a mi igen csinosan beillett volna a versbe; de a tor csak alkalmi vendégség, Aeolusnak pedig rendes helye volt az istenek asztalánál; vagy tán nyomorék ez a vers: *És a vihar hogy hódol nékem urának?* Ugyan mivel épebb bírálónak e verse: *Drága étek volt fel azon halmozva temérdek* (l. P. és Th. lak. 306. v.). — Hullámokat fűznek a parthoz: *vastos fluctus*; a magyarban a *vastos* kimaradt; hát hiba, de tán mégsem oly nagy, mint a hogy bíráló megfosztja Thetist tündéri szépségétől: *pulcherrima Neptunine*, s csak annyit mond, a *szép Thetis*, mintha mondaná: a szép czukrászleány (U. o. 29. v.). — Azután felsalauzósárról beszél e versnél: *Hirtelen a tengert komor éj gyászleple borítja: Fonto nox incubat atra* s hozzáteszi: kár Vergiliust így javítani! Én kitörölöm a Vergilius nevét, s a Catullusét from helyébe, hozzá téve: kár e nagy klasszikust úgy marczangolni, mint a hogy fordítója bánik vele; lássuk! *Saepe pater Divum Conspexit terra centum procurrere currus*, bíráló így adja: *Az Úr is gyakorta Nézte mint hull dldozatúl száz bika le sorba.* Tehát nála a *centum currus* = száz bika, s a kocsi robogása = *hecatombe!* (U. o. 389. 390.). Fából vaskarika. — Kárhoztatja az efféle szavakat: műlapok, dísztemplom, fénykapu, de van-e ok rá? E szavak nem fűlsértők, összetételök nem szabálytalan, hiszen van díszruha, dísztér, fénymáz, fénybogár, sőt egy helység neve Fényszaru; fegyelem, megidéz, méltó felháborodás, kötelem, szinte bátran használhatók versben úgy, mint prózában, s éppen nem kirívók; főgondom az volt, hogy triviáltságba ne essem, mint a hogy beleesett bíráló Catullus magasztos poémájában (*Peleus és Thetis lakodalma*) *Hejfehujjds sokaság: laetans coetus* (34. v.). *Fennhęjzđ Minos = magnanimus* Minos (85. v.) *Csingilingi érczlemezzel = tereti tenuis tinnitus aere* (264. v.). — Hát az ilyenek: vőm, vűn, mindjárás, örökkéig, tésis stb. nem kirívóbbak-e, mint az én helyén kívüli ékesszólásaim?

A summa fastigiđk közt első: Tündérek hajléka ez itt, hol semmi kifáradt gálya ki nem köthet, nem vág be fogával a horgony. Kérdi bíráló, ha ott nem köthet ki, hogy van, hogy Aeneas hajói könnyű szerrel bejutnak a révbe? (NB. nem volt ott rév, csak sziklapart). Hát igen egyszerűen ugy, hogy a hajók beveztek az öbölbe, s ott kikötés vagy horgonyvetés nélkül a csendes víz partjához állottak. — Jön az *ob Italiani*: nálam az *ob* kimaradt; bizonyára jobb lett volna így írnom: hogy ezernyi veszély s baj után is Zárva Italia miatt az egész föld színe elöttök; de eléggé ismeretes a *fatum*, hogy egyedül Italia volt a trójaiak ígéretföldre,

s így egy kis csorbával meg-megállhat a vers a *miatt* nélkül is. — Ezután bíráló ismét komázásról beszél e versnél: ajkíra csókokat ád, s így vigasztalja leányát; hát a *nata* nem leánya Jupiternek? vagy helyesebb lett volna, ha *from*: s így vigasztalja a leányt. — Most következnek a *hattyúk*, a tudós interpresek fejtörő csimbókja; én így értem: A mint Aeneas a *partra lép*. Venus az *erdő szélén* elébe kerül, s onnan megmutatja fiának az elzavart, de visszatérő (*reduces*) hattyúkat; természetesen a tengerpartra, mert a hattyúk nem erdei madarak, ezt tehát láthatták, azt is a mi történik a parti távolban; azok, a melyek alászálltokban szemeik elől eltűntek, bizonyára valamely tisztáson elhelyezkedtek, a melyek pedig még a légben keringenek (*ludunt*), az előbbieket követni látszanak; arra, Pirchala és bíráló szerint, nem volt szükség, hogy nyakukat nyujtogassák, úgyis kinyujtott nyakkal repülnek, jobban ki se nyujthatnák, hiszen a hattyúk nyaka nem látosó, vagy látó cső, szemosó, kukucs, látkukucs stb. — Aeneas anyját felismervén, így szól *iramodva* utána; igenis, iramodva, hogy a szaladó (*fugientem*) utólérje; a hibáztatott iramodás, a mennyiben helyből való távozást jelent, talán még is jobb, mint bírálónál a nekiiramodott orsó, mely csak akkor iramodhatik, ha a pergető ujjak közül kiperdül. (U. o. 136. v.) — *Zátonyról zátonyra vetett*. Sziklás zátonyon törést szenvednek a hajók; a *fővenyes zátonyról (vada coeca)* a vitorlások árdagálykor elszabadulhatnak. Akárhogy áll a dolog, jobb szerettem volna, ha ez a vers így kerül vala tollam alá: *Zátonyos ár fővenyére vetett*. — Vajha Aeneas is itt volna, kit *egy szél hajtott errefelé veletek*; honnan tudja ezt Dido? Onnan, hogy — a mint Ilioneustól hallotta — együtt indultak, egy szél szórta őket széjjel s vetette Lybia felé, sőt még gyanítja is, hogy Aeneasnak valahol partot kellett érnie. — A szerelem vészét kebelébe *fogant* hölgy: *pesti devota futurae*; igen, van eltérés; de az is igaz, hogy Dido már előbb szerelmes lett Aeneasba, mint a költő maga mondja: *ardescit tuendo*. Heyne szerint: *amore iam contacta*, s én a szerelem e foganzásának adtam kifejezést. — Mily roppant buzgalommal búvárkodott bíráló munkámban, semmi sem bizonyíthatja jobban, mint a *h* betű, melyet a szó elején mindössze *kétszer* nem vettem mássalhangzónak; a néma és folyékony mássalhangzókat pedig — ha jól emlékezem — csak *egyszer* vettem rövidnek e szóban *ápród*.

Már most ennyi rengeteg hiba után egyetlenegy énekben rést tör magának a *reticentia* s az a fentebbi *«ex uno disce omnes.»* Nos, hibát találhatni minden műben; közmondássá vált *«a ki keres, az talál»*, különösen oly nehéz és nagy műben, mint a szóban levő; de azt, hogy egy-egy kalász helyett kévéket vagy *plane* asztagokat lehessen benne összetarlózni, vagy azt, hogy az egész aratás csak tiszögös kalászokkal fizetve, tagadom. *Anch'io sono pittore!*

Rossz tehát a fordításom, hexameteireim igen messze állanak a Vörösmartyéitól, s Vergiliushoz csak olyanok volnának méltók stb. — Sajnálja bíráló, hogy a *Bevezetésen* kívül a jegyzeteket is nem *dr. Némethy Géza* írta, s tömjént gyűjt neki; ehhez az incensatióhoz én is szívesen hozzájárulok, *Euhemerus* reliquiáinak remektollú ismertetője azt méltán megérdemli; de miért kellett volna a jegyzeteket is megírnia? azért-e, hogy

dr. Csengeri János ne boszankodjék, vagy ne nevéssen nagyon is — naiv — mythosi elbeszéléseimen? — Én nem tudván, hogyan értsem ezt a szép új magyar szót, beletekintettem az ő magyar Catullusába, de olyfélént nem találtam sehol, hanem találtam mást, és pedig nem is a jegyzetek közt hanem magában a szövegben; becses leletem e vers a 125. lapon: *Tensuam Tethys concessit ducere neptem Oceanusque!* Birálóm ezt így adja: *Anyja nem-e neked adta haza rinned lányát s Okeanos?* — Ugyan kérem viszonyszeretettel, hát a neptis nem nőnoka, hanem leány? S Okeanosnak a felesége, Thetys, nem nagyanyja-e Thetisnek, hanem édesanyja? Hiszen ez méltó párjával, a fentebbi hecatombéval virágzó galimatias.

Elvégre is, hogy Csengeri elítélte Aeneis-fordításomat, azon nincs mit csudálkoznom, hát nem-e ő az a legszigorúbb *magister in artibus*, ki *irodalmi tanulmányban* (1. Catullus. Bevezetés) rásíti Horácra a *filizterség* bélyegét, s kerekén kimondja. *«Félre a Horatius-cultus mysteriumával!»* éppen mint az egyszeri huszár, ki odarugva a pocsolyának, felkiáltott *«Czoki tenger!»* Rumpitur invidia quod amamur, quodque probamur.

Dr. BARNA IGNÁCZ.

Válasz a válaszra.

Dr. Barna Ignác úr védelmére kél az ő Vergilius-fordításának; ezt nem lehet tőle rossz néven venni. Ám tartsa jónak a fordítását, e privát passiójában többé sem zavarni, sem naiv hitében megingatni nem fogom. Egy-két dologra azonban figyelmeztetnem kell: válogassa meg jobban a védő és támadó szerszámait, úgysis bővében van mind a kettőnek. Ő ugyanis Vergiliusa védelmére az én Catullusomból idéz szerinte hibás helyeket. *Azt talán a gyerek is belátja, hogy akármilyen rossz az én Catullusom, arval az ő Vergiliusa jobbd nem válik.* De ha mégis kívánja használni ezt a kétes fegyvert is dr. Barna, akkor támadása közbe ne dobja el a pajzsát, jobban mondva: dobja el régi salabakter Catullus-kiadását s nézzen meg egy újabbat is. Ha t. i. dr. Barna oly nagy figyelemre méltatta tíz esztendővel ezelőtt megjelent Catullusomat (első kiadott művemet), hogy abból látta jónak szedegetni argumentumait, akkor azt is olvashatta volna benne, hogy az a *Bachrens* kiadása szerint készült s ha aztán a *Baehrens* kiadását megnézte volna, abban nem *centum... currus-t*, hanem *centum... taurost-t* talált volna s belátta volna, hogy a *száz bika* nem *«fából vaskarika»*. Az *«O bona mater»-t* sem így találta volna meg benne. Végre, ha jegyzeteimet megnézte volna, látta volna, hogy Thetist én sem tartom Okeanos leányának, s ha anyát és leányt említettem, épen a miatt történt, mert *modern alakú* fordításomban sem fontosnak, sem simán belefoglalhatónak nem találtam a *nagyanya* és *unoka* említését; de meg jellemzőbb is és mai fordításban a mai olvasóra nézve nagyobb a közvetlenség, ha az *anya* adja oda lányát, nem a *nagyanya*. Többi megjegyzését bátran mellőzhetem, a látszólag valamit mondókat nem hagyhattam szó nélkül.

Végre a magam nevében tartozom annak kijelentésével, hogy megjegyzésem szerint dr. Barna Ignác általam hibáztatott helyei közül egyetlenyet se tudott megvédelmezni.

Dr. Cs. J.